

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Казьмерчук Анастасія Вікторівна

УДК 378.1:379.85

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ В ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

- Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Вітвицька Світлана Сергіївна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки.
- Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
професор кафедри управління проектами, інформаційних
технологій та телекомунікацій;
- кандидат педагогічних наук, доцент
Сокол Тетяна Георгіївна,
Академія праці, соціальних відносин і туризму (м. Київ),
доцент кафедри спеціальних туристичних дисциплін.

Захист відбудеться 17 січня 2017 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 16 грудня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Розвиток України як незалежної держави у процесі входження до Європейської спільноти, зростання внутрішнього та міжнародного туризму зумовлюють потребу в нагальній модернізації туристичної сфери, що узгоджено з міжнародними стандартами і відображається на нормативному рівні в законах України „Про туризм” (1995 р.), „Про курорти” (2000 р.), у Конвенції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 р. (2013 р.). На сьогодні туристична сфера є перспективною з огляду на економічне зростання країни та її духовне збагачення, підвищення культурного рівня нації. Зазначене висуває нові завдання перед системою вищої освіти, що передбачає радикальне оновлення способів підготовки високопрофесійних кадрів для сфери туризму. У законах України „Про вищу освіту” (2014 р.), „Про професійний розвиток працівників” (2012 р.), державних документах (Конституція України (1996 р.), „Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті” (2001 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.) з поміж основних завдань визначено такі, як розвиток особистості – найвищої цінності суспільства, забезпечення виробництва та сфери послуг кваліфікованими працівниками, створення умов для індивідуального розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина України.

Сучасна педагогічна теорія і практика свідчить, що одним із провідних чинників економічного успіху є професійна підготовка спеціалістів у вищих навчальних закладах, рівень освіти яких має забезпечити ринок праці кваліфікованими, конкурентоздатними фахівцями. Це актуалізує проблему формування професійної культури майбутніх менеджерів і вимагає вдосконалення процесу їх професійної підготовки, що передбачає, зокрема, використання потенціалу позааудиторної діяльності вищого навчального закладу.

Аналіз джерельної бази свідчить, що проблему культури розглядають українські і зарубіжні вчені (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Ісаєв, Н. Крилов та ін.). Форми і методи розвитку професійних умінь розглядаються в роботах С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, О. Пехоти. Дослідженням у сфері освіти й управління присвячені наукові доробки В. Кременя, Ю. Красовського, Д. Петросяна, Ю. Пярніца, Г. Щокіна. Проблема формування професійної культури відображається у працях С. Анеліної, С. Вітвицької, В. Гриньової, В. Мазіна, І. Михайліченка, І. Радомського тощо.

Можливості використання позааудиторної діяльності у становленні висококваліфікованого спеціаліста знайшли своє відображення у наукових дослідженнях А. Алексюка, М. Байнової, К. Байші, Л. Бобко, В. Коваленко,

Т. Ковальчука, О. Ковальчук, Л. Кондрашової, Л. Онучак, І. Сулим-Карлір, О. Чижа та ін.

Теоретичні питання й шляхи вдосконалення туристичної освіти висвітлено в працях таких науковців, як А. Віндюк, М. Мальська, М. Морозова, В. Обозний, Л. Сакун, Т. Сокол, В. Федорченко, О. Хорунжак, В. Худо, Н. Хуснулліної, Г. Цехмістрової, Н. Чучко, Г. Щука та ін.

Аналіз наукових праць засвідчив, що актуальність проблеми формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму зумовлена необхідністю подолання низки протиріч:

- між потребою суспільства у висококваліфікованих кадрах туристичної сфери та недостатньою теоретичною та методичною розробкою проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери у позааудиторній діяльності;

- між наявними інноваційними технологіями, у процесі яких розвивається професійна культура, і недостатнім рівнем їх упровадження в освітній процес вищих навчальних закладів;

- між необхідністю формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності та відсутністю розроблених програм, методик і рекомендацій у визначеному напрямі.

Отже, актуальність та недостатня теоретико-методична обґрунтованість проблеми обумовили вибір теми дисертаційної роботи: **„Формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка „Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти” (державний реєстраційний номер 0110U002274). Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 27. 11. 2009 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 23. 02. 2010 р.).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі й технології формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

1. Проаналізувати понятійно-термінологічну систему дослідження.
2. Визначити структурні компоненти професійної культури менеджера

туризму та критерії і показники її сформованості.

3. Теоретично обґрунтувати модель формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу.

4. Розробити та впровадити авторську технологію формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в окресленому напрямі.

5. Підготувати методичні рекомендації для викладачів та студентів вищих навчальних закладів з визначеної проблеми.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх менеджерів туризму у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – модель та технологія формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній навчально-виховній діяльності вищого навчального закладу.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають:

- теоретико-методологічні засади філософії сучасної освіти (А. Андреев, В. Андрущенко, Є. Бережнова, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Коневський, П. Саух та ін.);

- педагогічні та психологічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця (О. Антонова, І. Бех, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, І. Зимня, Г. Костюк, В. Крижко, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Моляко та ін.);

- психологічні теорії професійного розвитку (Е. Берн, Д. Сьюпер, Дж. Голланд, Е. Еріксон, Е. Гінзберг та ін.);

- концептуальні ідеї формування професійної культури (О. Барабанщиков, Є. Бондаревська, В. Буряк, О. Гармаш, С. Єлканов, І. Ісаєв, О. Киричук, Н. Ничкало, В. Паламарчук, В. Радул, А. Растригіна, О. Рудницька, О. Савченко, С. Сисоєва, М. Шкіль та ін.);

- теоретичні положення професійної підготовки майбутніх фахівців з туризму (Д. Бейкер, І. Зорін, В. Квартальнов, О. Любіцева, Л. Лук'янова, В. Обозний, Н. Опанащук, М. Мальська, Н. Фоменко, В. Федорченко, Г. Цехмістрова, Л. Хазова та ін.);

- теорії становлення та розвитку позааудиторної роботи у вітчизняній та зарубіжній практиці (Л. Белікова, Т. Глотова, В. Демчук, Л. Кондрашова, Є. Нікітіна, Л. Новикова, Г. Овчаренко, С. Савченко, М. Соловей, Н. Сребна, В. Чупрасова та ін.);

- теоретико-методологічні засади використання виховних та навчальних можливостей позааудиторної роботи (Р. Абдулов, М. Іванова, Л. Петриченко, О. Резніченко, С. Шищенко, Г. Ясякевич та ін.);

- теоретичні аспекти організації дозвілдової діяльності студентів (В. Бочелюк, В. Коваленко, В. Коваль та ін.).

Для вирішення поставлених завдань використані відповідні **методи дослідження**, а саме:

- *теоретичні* – аналіз філософської, педагогічної, психологічної, методичної і предметної літератури з теми дослідження; аналіз державних стандартів, програм, проектів, навчальних посібників з метою визначення структури і змісту підготовки спеціалістів у позааудиторній діяльності вищого навчального закладу; класифікація, аналогія, порівняння, систематизація для побудови моделі формування професійної культури майбутнього менеджера; синтез емпіричного матеріалу; узагальнення передового педагогічного досвіду організації позааудиторної роботи у вищому навчальному закладі;

- *емпіричні* – анкетування, бесіди зі студентами, учителями, управлінцями з ціллю визначення компонентів професійної культури менеджера; спостереження за перебігом навчально-виховного процесу, діяльністю студентів; тестування; ранжування, що передбачало розподіл студентів за рівнями сформованості професійної культури; метод експертних оцінок; моделювання елементів навчально-виховного процесу; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) – перевірка ефективності технології формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу;

- *статистичні* – методи вимірювання та математичної обробки експериментальних даних, отриманих у результаті дослідження; їх системний та якісний аналіз; графічна інтерпретація; опис та вербальна фіксація дослідницького матеріалу та отриманих результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу виконано на базі Житомирської філії Київського інституту бізнесу та технологій, Львівського національного університету імені Івана Франка, Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, Академії праці, соціальних відносин і туризму (м. Київ). Усього дослідженням охоплено 476 осіб (374 студентів, 102 викладачі – фахівці сфери туризму), 206 студентів брали участь у формувальному етапі експерименту.

Дослідження проводилось впродовж 2010–2016 років і охоплювало три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі дослідження (2010–2012 рр.) – *теоретико-діагностичному* – здійснено теоретичне вивчення стану розробленості проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та складено програму дослідження; проаналізовано стан її дослідження у філософській, історичній, психолого-педагогічній літературі, а також навчальні плани, програми, підручники та навчальні посібники; розроблено програму констатувального та

формувального етапів експериментального дослідження.

На другому етапі (2012–2014 рр.) – *аналітико-пошуковому* – з'ясовано сучасний стан формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, оцінено його результативність; розроблено авторську структурну модель та технологію формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму; визначено сутність, структуру, критерії, показники та рівні сформованості професійної культури; проведено констатувальний етап експериментального дослідження.

На третьому (*експериментально-узагальнюючому*) етапі (2014–2016 рр.) проведено експериментальну перевірку технології формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу; розроблено дидактичні матеріали; здійснено порівняльний аналіз початкових, проміжних та прикінцевих результатів дослідження, виявлено ефективність запропонованої технології; систематизовано результати формувального етапу експерименту, завершено оформлення дисертаційної роботи в цілому.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* обґрунтовано особливості формування професійної культури в позааудиторній діяльності (створення системи позааудиторної діяльності, спрямованої на формування структурних компонентів професійної культури майбутніх менеджерів туризму, розроблення змістового та організаційно-методичного забезпечення, залучення до практичної діяльності); визначено сутність, структуру, критерії, показники та рівні сформованості професійної культури; розроблено технологію формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму, що складається з організаційного, цільового, змістового, діяльнісного та результативного етапів; створено програму факультативного курсу і методичні рекомендації „Професійна культура майбутнього менеджера туризму”, що можуть бути використані для вдосконалення змісту та методики туристичної підготовки фахівців з метою реалізації їх потенціалу у формуванні професійної культури майбутніх менеджерів туризму;

удосконалено зміст, форми і методи позааудиторної діяльності щодо формування професійної культури майбутнього менеджера туризму; уточнено поняття професійна культура майбутнього менеджера туризму, теоретично обґрунтовано та розроблено структурну модель формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, яка включає взаємопов'язані складові: цільову, змістову, технологічну та результативну;

подальшого розвитку набули зміст, форми, методи та засоби формування

професійної культури.

Практичне значення дисертаційної роботи забезпечується: апробацією програми дослідження формування професійної культури майбутнього менеджера туризму; розробкою, апробацією та методичним забезпеченням технології формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу; розробкою факультативного курсу “Професійна культура майбутнього менеджера туризму”, який може бути використаний для підвищення ефективності формування професійної культури майбутніх фахівців сфери туризму в процесі позааудиторної діяльності вищого навчального закладу.

Упровадження результатів дослідження здійснено у навчальний процес Житомирської філії Київського інституту бізнесу та технологій (довідка про впровадження № 1/02 від 01. 02. 2016 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 2703-Н від 14. 06. 2016 р.), Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (довідка про впровадження № 01.01-42/871 від 22. 06. 2016 р.), Академії праці, соціальних відносин і туризму (м. Київ) (довідка № 1 від 09. 02. 2016 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях, зокрема, *міжнародних*: „Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні” (Житомир, 2009), „Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи” (Житомир, 2010), „Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти” (Хмельницький, 2011), „Педагогіка і психологія: наука, освіта, інновації” (Одеса, 2011), „Інновації в освіті” (Київ, 2012), „Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи” (Житомир, 2012), „Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі” (Житомир, 2013), „Педагогіка: традиції та інновації” (Херсон, 2015); *всеукраїнських*: „Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном” (Житомир, 2014); *міжрегіональних*: „Сучасні тенденції розвитку менеджменту” (Запоріжжя, 2010), а також на науково-методологічних семінарах кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка та Житомирської філії Київського інституту бізнесу та технологій (2010 – 2016 рр.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 24 публікаціях автора (з них 7 статей – у провідних наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 16 статей – в інших виданнях та збірниках матеріалів конференцій).

Структура та обсяг дисертації відповідає логіці наукового дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Текст роботи ілюстрований 25 таблицями та 13 рисунками. Загальний обсяг роботи – 296 сторінок, основний зміст дисертації займає 177 сторінок. До списку використаних джерел включено 278 найменувань, з яких 8 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічні основи, методи, етапи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, висвітлено відомості про апробацію і впровадження її результатів у практику діяльності вищих навчальних закладів.

У **першому розділі** – „Проблема формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в теорії і практиці професійної освіти” – здійснено аналіз понятійно-термінологічної системи дослідження; розглянуто роль, функції та напрями позааудиторної діяльності у формуванні професійної культури майбутніх менеджерів туризму; виокремлено наукові підходи до проблеми формування професійної культури у позааудиторній діяльності вищого навчального закладу.

У процесі дослідження здійснено аналіз термінологічної системи дослідження, а саме таких понять, як „культура”, „професійна культура”, „професійна культура менеджера”, „професійна культура менеджера туризму”, „формування професійної культури”, „позааудиторна діяльність”. Визначено спільне та відмінне у взаємозв'язку понятійного апарату дослідження, що свідчить про різноманітність підходів до їх змістового розгляду, складність утворення.

У процесі аналізу базових понять уточнено сутність поняття „культура”, яке характеризується способом життя та діяльності людини, що розвивається, забезпечуючи зміни в житті, підвищуючи рівень освіченості, вихованості, оволодіння певним видом професійної діяльності. Поняття „професійна культура” визначається як володіння особистістю системою наукових знань, умінь та навичок, професійних якостей та цінностей, способів діяльності та здатності до творчої самореалізації, самовдосконалення у професійній діяльності.

Складне інтегроване поняття „професійна культура майбутнього менеджера туризму” тлумачиться як результат володіння особистістю системою наукових та практичних знань, умінь та навичок, професійних якостей та цінностей менеджера туризму, професійним мисленням, способом діяльності в сфері туристичного бізнесу та здатністю до творчої самореалізації

у сфері професійної туристичної діяльності.

Унаслідок узагальнених положень наукових праць (А. Алексюка, М. Байнової, К. Байші, С. Вітвицької, В. Коваленко, О. Ковальчук, Л. Кондрашової, І. Сулим-Карлір та ін.) з'ясовано, що позааудиторна діяльність трактується як діяльність суб'єктів навчально-виховного процесу, яка спрямована на підвищення їх професійної культури, розвиток та духовне збагачення особистостей, що відбувається у різних формах позанавчальної та виховної діяльності. Це педагогічно доцільна організація вільного часу студентів, що забезпечує набуття спеціальних знань, навичок та вмінь, які відповідають характеру професії, сприяє розвитку особистісних якостей, реалізації нахилів і здібностей, може здійснюватися як під керівництвом викладача, так і самостійно. Проаналізовано основні складові позааудиторної діяльності вищого навчального закладу: за видами (індивідуальна, групова, колективна); за змістом (пізнавальна, трудова, творча та ін.); за формою (навчальна, виховна).

Основними завданнями позааудиторної діяльності у вищому навчальному закладі визначено: розвиток нахилів і здібностей, формування відповідального ставлення до професії та професійної культури; ціннісне ставлення до суспільства, держави, власного „Я” (фізичного, психологічного, соціального); соціалізацію студента як активної особистості; реалізацію організаторських та лідерських здібностей до творчої самореалізації, що сприятиме формуванню конкурентоздатного менеджера туризму.

Проаналізовано наступні методологічні підходи до дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, культурологічний, компетентнісний, професіографічний, синергетичний, технологічний, що утворюють складну систему, яка характеризується глибиною, внутрішньою єдністю, взаємозв'язком, компліментарністю, взаємодоповненістю і можливістю реалізації для вирішення завдань дослідження.

У **другому розділі** – „Модель формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу” – визначено структуру професійної культури майбутніх менеджерів туризму; теоретично обґрунтовано авторську структурну модель формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу; окреслено систему критеріїв і показників сформованості професійної культури майбутніх фахівців.

На основі здійсненого аналізу наукової літератури виокремлено наступні структурні компоненти професійної культури майбутнього менеджера туризму: *мотиваційно-аксіологічний* (сукупність мотивів та цінностей особистості, які

дозволяють їй здійснювати професійну діяльність, мотивація студентів до діяльності в індустрії туризму, інтерес до обраної професії, пов'язаної з наданням туристичних послуг, цілеспрямованість організації формування професійної культури, забезпечення безпосереднього контакту із соціумом, збереження цінностей для майбутніх поколінь); *пізнавальний* (формування професійно-важливих знань, особистісно-управлінської орієнтації менеджера туризму, здатності до системної дії в професійно-управлінських ситуаціях в сфері туризму, володіння сучасними управлінськими технологіями); *діяльнісний* (відповідність знань, умінь, навичок, їх реалізація в період практик, активна позиція в оволодінні знаннями про професію в сфері туризму); *рефлексивно-аналітичний* (здатність студентів до осмислення, саморозвитку та усвідомленого ставлення до професійної туристичної діяльності).

На основі результатів констатувального зрізу виокремлено критерії сформованості професійної культури майбутнього менеджера туризму: цілемотиваційний (мотиви та потреби, які спонукають до формування власної професійної культури); когнітивний (система знань, необхідних для професійної самореалізації у туристичній сфері); операційно-діяльнісний – сукупність професійних умінь, використання управлінських технологій у професійній діяльності як засобу розвитку професійної культури; рефлексивний (оцінка власної діяльності, прагнення до самовдосконалення та самореалізації). Виокремлено показники визначених критеріїв, які мають цілісний характер та підлягають оцінці. Виділено та охарактеризовано низький, середній достатній, та високий рівні сформованості професійної культури.

З урахуванням актуальних тенденцій у досліджуваній сфері розроблено структурну модель формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу (рис. 1), яка включає наступні взаємопов'язані складові: *цільову, змістову, технологічну та результативну*.

У **третьому розділі** – „Експериментальне дослідження ефективності реалізації моделі формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу” – представлено програму експериментального дослідження формування професійної культури в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу та стан її сформованості у майбутніх менеджерів туризму; розроблено та апробовано технологію формування професійної культури в окресленому напрямі; проаналізовано й узагальнено динаміку її сформованості.

Аналіз отриманих даних у ході констатувального експерименту засвідчив, що серед досліджуваних студентів є значна кількість осіб (30%) з низьким

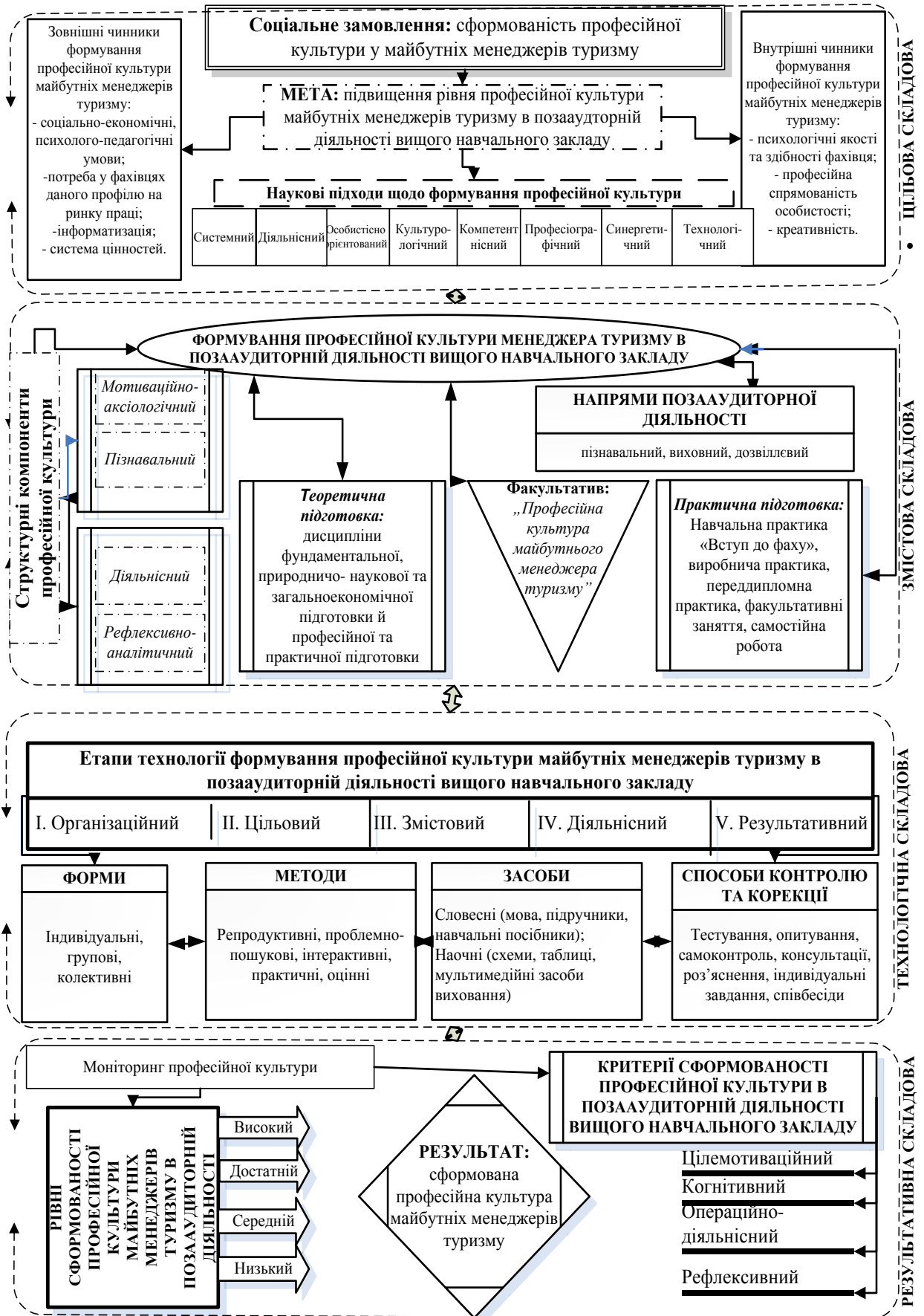

Рис. 1. Модель формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу

рівнем сформованості професійної культури.

Формування досліджуваної професійної культури у студентів експериментальних груп здійснювалося на основі впровадження запропонованої технології, яка включала наступні етапи: організаційний, цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний.

На організаційному етапі здійснено вибір технології реалізації педагогічного процесу, організації діяльності викладачів-практиків, які задіяні в експерименті, що передбачало проведення консультацій, семінарів, тренінгів, вивчення документів (державних, нормативних, внутрішньоуніверситетських), дослідження та порівняння рівня знань, умінь, навичок майбутніх менеджерів туризму, визначення та обґрунтування напрямів, форм, методів, засобів позааудиторної діяльності щодо ефективності включення їх у педагогічну технологію.

Цільовий етап характеризувався визначенням основних цілей упровадження педагогічної технології, а саме: підготовка конкурентоздатного, висококваліфікованого спеціаліста; формування готовності до неперервної освіти та самовдосконалення у туристичній сфері; діагностика рівня знань, умінь та навичок; забезпечення потреби формувати професійну культуру в позааудиторній діяльності.

У якості засобів педагогічної технології формування професійної культури використано навчально-педагогічні ситуації самопізнання та самовираження через спілкування з викладачами-практиками, одноступіньниками, представниками туристичного та готельно-ресторанного бізнесу, творчі презентації, відеотренінги тощо.

Змістовий етап реалізації технології визначався застосуванням інноваційних технологій у позааудиторній діяльності, обміном досвідом кращих працівників туристичної сфери. Реалізовано такі форми роботи, як факультатив, спецкурс, проблемні групи, наукові гуртки, участь у наукових конференціях різних рівнів, круглі столи з провідними фахівцями туристичної сфери, педагогічне проектування „Моя турфірма”, SWOT-аналіз, гра станціями (Квест), флеш-моб, ділові ігри, брейн-ринги, кейси, психологічний тренінг, участь у розробці турів студентської туристичної лабораторії „Student tour”, робота з системами бронювання „Galileo”, „Amadeus” та ін.

Діяльнісний етап педагогічної технології був спрямований на формування професійних умінь та навичок майбутнього менеджера туризму в процесі засвоєння факультативного курсу „Професійна культура майбутнього менеджера туризму” на лекціях, практичних, тренінгових заняттях з дотриманням організаційно-педагогічних та методичних умов. У ході реалізації

факультативного курсу використано наступні групи методів позааудиторної діяльності: репродуктивні, інтерактивні, проблемно-пошукові, практичні, оцінні.

На результативному етапі здійснено оцінювання ефективності впровадження педагогічної технології через контрольні заходи у позааудиторній діяльності та проведення діагностики рівнів професійної культури майбутнього менеджера туризму.

Результати підсумкового зрізу з використанням методів статистичного та порівняльного аналізу підтвердили позитивну динаміку рівнів сформованості професійної культури (рис. 2). Одержані результати засвідчили, що за період проведення формувального етапу експерименту за кожним компонентом професійної культури в експериментальних групах, на відміну від контрольних, відбулися позитивні зміни. Порівняння результатів дослідження засвідчило значне зменшення кількості студентів експериментальної групи порівняно з контрольною, в яких сформованість професійної культури на низькому рівні (14,9 % – експериментальна проти 23,5 % – контрольна) та збільшення кількості студентів, у яких досліджувана професійна культура сформована на високому рівні (25,6 % проти 13,1 %).

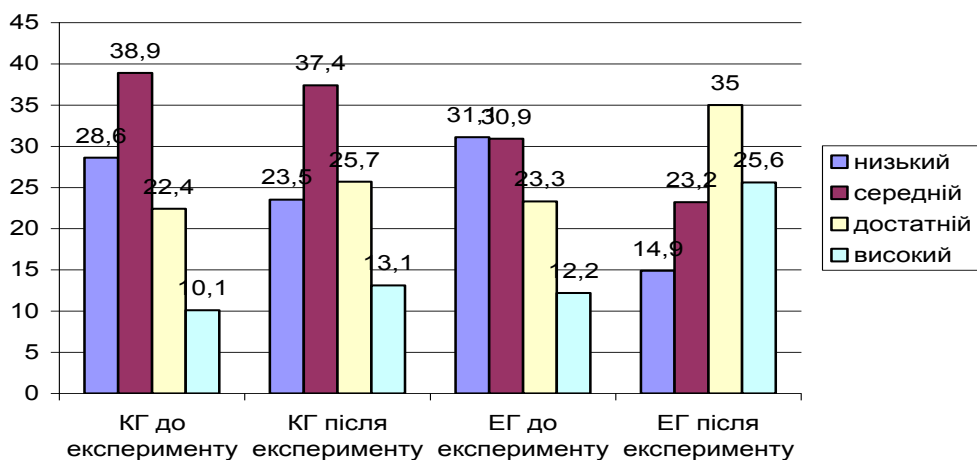

Рис.2. Динаміка рівнів професійної культури майбутніх менеджерів туризму в контрольних та експериментальних групах на початку та наприкінці експерименту

Порівняння показників експериментального дослідження засвідчило позитивну динаміку сформованості професійної культури в експериментальній групі і підтвердило ефективність запропонованої технології формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу.

Узагальнення результатів дослідження дозволило сформулювати такі

загальні висновки:

1. На основі теоретичного аналізу понятійно-термінологічної системи дослідження виокремлено такі його базові поняття, як „культура” та „професійна культура”, обґрунтовано їх спільні та відмінні категоріальні ознаки. Окреслено сутність поняття „*професійна культура майбутнього менеджера туризму*” – результат володіння особистістю системою наукових та практичних знань, умінь та навичок, професійних якостей та цінностей менеджера туризму, професійним мисленням, способом діяльності в сфері туристичного бізнесу та здатністю до творчої самореалізації у сфері професійної туристичної діяльності.

Визначено роль, функції та напрями позааудиторної діяльності у формуванні професійної культури майбутнього менеджера туризму. Доведено, що провідними методологічними підходами щодо організації позааудиторної роботи у процесі формування професійної культури майбутнього менеджера туризму є: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, культурологічний, компетентнісний, професіографічний, синергетичний, технологічний.

2. Визначено сутність та структурні компоненти професійної культури, показники та рівні її сформованості. До структури професійної культури віднесено наступні компоненти: мотиваційно-аксіологічний, пізнавальний, діяльнісний, рефлексивно-аналітичний. Простежено взаємозв’язок і взаємозумовленість визначених компонентів, що обумовлюють цілісність досліджуваного феномена.

На основі даних констатувального зрізу виокремлено критерії сформованості професійної культури майбутнього менеджера туризму: цілемотиваційний (ціннісно-мотиваційна сфера особистості), когнітивний (знання про сутність професійної культури, усвідомлення її значущості у процесі професійного становлення майбутнього фахівця), операційно-діяльнісний (використання інноваційних технологій у професійній туристичній діяльності) та рефлексивний (розуміння власної значущості та результатів своєї діяльності, пізнання себе), а також виділено чотири рівні сформованості професійної культури (високий, достатній, середній та низький).

3. Теоретично обґрунтовано модель формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу, яка враховує сучасні тенденції підготовки фахівців. Структурними складовими моделі є: цільова, змістова, технологічна та результативна. Цільова складова моделі включає соціальне замовлення, мету, зовнішні та внутрішні чинники формування професійної культури. Змістова – напрями позааудиторної діяльності, які сприяють формуванню професійної

культури майбутнього менеджера туризму.

Охарактеризовано основні етапи реалізації авторської технології формування професійної культури в позааудиторній діяльності: організаційний, цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний. Визначено найбільш ефективні форми (індивідуальні, групові, колективні), методи (інтерактивні, проблемно-пошукові, практичні та ін.), засоби (словесні, наочні) та способи контролю і корекції (консультації, тестування, співбесіди тощо), використання яких забезпечує ефективність досліджуваного процесу.

4. Розроблено та впроваджено в навчально-виховний процес авторську технологію формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму, що передбачало реалізацію організаційного, цільового, змістового, діялісного та результативного етапів.

Окреслено значущість упровадження системи позааудиторної діяльності, яка включає відповідні форми (робота в групах, наукових гуртках, тренінгові заняття, факультатив „Професійна культура майбутніх менеджерів туризму”) та методи (проектів, ділових ігор, кейсів, участь у квестах, наукових конференціях різних рівнів та ін.) професійної підготовки майбутніх організаторів та керівників туристичного бізнесу.

Результативність упровадження технології визначено через показники компонентів сформованості професійної культури майбутнього менеджера туризму за допомогою методів спостереження, анкетування, опитування, тестування, моделювання тощо, підтверджено використанням методів статистичного та порівняльного аналізу.

З’ясовано, що позитивна динаміка підвищення рівня професійної культури майбутніх менеджерів туризму виявляється за умови одночасного формування всіх її компонентів.

5. У ході дослідження розроблено методичні рекомендації до проведення тренінгу, спрямованого на формування професійної культури майбутнього менеджера туризму, робочу навчальну програму факультативного курсу „Професійна культура майбутнього менеджера туризму”; програму наукового гуртка „Школа екскурсоводів”; кейси, брейн-ринг, які можуть використовуватися у навчально-виховному процесі підготовки майбутніх фахівців сфери туризму. Розроблено навчально-методичне забезпечення, програми, завдання для студентів, спрямовані на розвиток компонентів професійної культури.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв’язання проблеми формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу. Отримані результати підтверджують необхідність подальшого теоретичного та експериментального

дослідження цієї проблеми, зокрема, щодо вдосконалення змісту, форм, методів і технології формування професійної культури, обґрунтування умов спрямованих на формування висококваліфікованих спеціалістів в сфері туризму, розробки факультативних, спеціальних, дистанційних курсів, їх навчально-методичного забезпечення.

**Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:
Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:**

1. *Казьмерчук А. В.* Аналіз категоріально-понятійного апарату з проблеми формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму у позааудиторній діяльності вищого навчального закладу / А. В. Казьмерчук // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2010. – Вип. 54. – С. 137-141.

2. *Казьмерчук А. В.* Менеджмент туризму в Україні і за кордоном: історико-педагогічний аспект / А. В. Казьмерчук // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – Вип. 33. – Ч.2. – С. 61-69.

3. *Казьмерчук А. В.* Наукові підходи до проблеми формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму / А. В. Казьмерчук // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 196. – Ч. II. – 2011. – С. 48-52.

4. *Казьмерчук А. В.* Методологічні підходи щодо формування професійної культури майбутнього менеджера туризму / А. В. Казьмерчук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Ч. 3. – С. 91-101.

5. *Казьмерчук А. В.* Структурні компоненти професійної культури майбутнього менеджера туризму / А. В. Казьмерчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2012. – Вип. 38. – С. 181-184.

6. *Казьмерчук А. В.* Структурний аналіз змістового компоненту формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності ВНЗ / А. В. Казьмерчук // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / [за заг. ред. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – Спецвип. 6. – Ч. 1. – С. 92-101.

7. *Казьмерчук А. В.* Критерії та показники сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму / А. В. Казьмерчук // Освітній простір України : наук. журн. ДВНЗ „Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника”. – 2014. – Вип. 4. – С. 96-101.

8. *Казьмерчук А. В.* Внеаудиторная деятельность как средство интенсификации профессионального обучения в высшем учебном заведении / А. В. Казьмерчук // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2013. – Вып. 9 (137). – С. 54-61.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. *Казьмерчук А. В.* Психологічні особливості професійної підготовки фахівців для сфери туризму / А. В. Казьмерчук // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні: матеріали II міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 11-12 грудня 2008) – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 98-101.

10. *Казьмерчук А. В.* Теоретичний аналіз змісту поняття «професійно важливі якості» / А. В. Казьмерчук // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: матеріали III міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 4-5 червня 2009) – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009 – С. 313-316.

11. *Казьмерчук А. В.* Імідж як основна детермінанта розвитку компетентного менеджера / А. В. Казьмерчук // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: матеріали III міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 8-9 жовтня 2009) – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 157-159.

12. *Казьмерчук А. В.* Інтерактивні методи підготовки конкурентоздатного фахівця у системі «людина-людина» / А. В. Казьмерчук // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 3-4 червня 2010) – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010 – С. 303-306.

13. *Казьмерчук А. В.* Професійна культура майбутніх менеджерів туризму: психолого-педагогічний аналіз / А. В. Казьмерчук // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: матеріали IV міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 30 вересня – 1 жовтня 2010) – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 135-139.

14. *Казьмерчук А. В.* Полікультурні зв'язки в історії розвитку менеджменту туризму в Україні та Польщі / А. В. Казьмерчук // Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти: зб. міжн. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 12-16 квітня 2011) / [за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Світлани Сисоевої]. – Хмельницький: М. І. Заколотний, 2011. – С. 346-350.

15. *Казьмерчук А. В.* Основні критерії, рівні та показники професійної культури майбутніх менеджерів туризму / А. В. Казьмерчук // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: матеріали V міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 29-30 вересня 2011) – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 288-290.

16. *Казьмерчук А. В.* Модель професійної культури майбутнього менеджера туризму / А. В. Казьмерчук // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: матеріали V міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 1-2 травня 2011) / [за ред. І. В. Саух]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 363-366.

17. *Казьмерчук А. В.* Основні структурні компоненти моделі формування професійної культури менеджера туризму / А. В. Казьмерчук // Педагогіка і психологія: наука, освіта, інновації: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23-24 грудня 2011). – Одеса: Південна фундація педагогіки, 2011. – С. 35-37.

18. *Казьмерчук А. В.* Позааудиторна діяльність як засіб професійного становлення студента-менеджера / А. В. Казьмерчук // Інновації в освіті: матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (м. Київ, 16-17 жовтня 2012) – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – С. 277-279.

19. *Казьмерчук А. В.* Позааудиторна робота як засіб формування професійної культури майбутнього менеджера туризму / А. В. Казьмерчук // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: матеріали VI міжн. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 26-27 квітня 2012) – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012 – С. 409-411.

20. *Казьмерчук А. В.* Структурні компоненти формування професійної культури майбутнього менеджера туризму / А. В. Казьмерчук // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: зб. наук. пр. / [за заг. ред. С. С. Вітвицької, Н. М. Мирончук]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 56-61.

21. *Казьмерчук А. В.* Педагогічна технологія, як засіб формування професійної культури майбутнього управлінця / А. В. Казьмерчук // Педагогіка: традиції та інновації: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15-16 травня 2015 р.). – Херсон: Гельветика, 2015. – С. 71-74.

22. *Казьмерчук А. В.* Технологія формування професійної культури майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу / А. В. Казьмерчук // Інноваційні педагогічні технології у системі неперервної професійної освіти: монографія / [за ред. С. С. Вітвицької]. – Житомир : Полісся, 2015. – 368 с.

23. *Казьмерчук А. В.* Деякі особливості підготовки спеціалістів з туризму в Україні та за кордоном / А. В. Казьмерчук // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: Матеріали VII міжн. наук.-практ. конф. (Житомир, 24-25 жовтня 2013 р.). – Житомир: Вид-во ЖФ КІБІТ, 2013. – С. 197-198.

24. *Казьмерчук А. В.* Основні етапи педагогічної технології формування професійної культури майбутнього менеджера туризму // Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських

інтеграційних процесів: зб. наук. пр. / [за заг. ред. С. С. Вітвицької, Н. Є. Колесник]. – Житомир: Левковець, 2016. – С. 253-256.

АНОТАЦІЇ

Казьмерчук А. В. Формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2017.

Автором проаналізовано понятійно-термінологічну систему дослідження, уточнено базові поняття, з'ясовано роль, функції та напрями позааудиторної діяльності, виокремлено провідні наукові підходи, реалізація яких забезпечує формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму.

Визначено структурні компоненти професійної культури менеджера туризму та критерії і показники її сформованості.

Теоретично обґрунтовано модель формування професійної культури майбутнього менеджера туризму. Доведено, що впровадження в практику позааудиторної діяльності вищого навчального закладу моделі формування професійної культури та реалізація авторської педагогічної технології сприяло підвищенню рівня сформованості професійної культури майбутніх менеджерів туризму.

Ключові слова: професійна культура, менеджер туризму, професійна культура менеджера туризму, модель формування професійної культури, технологія формування професійної культури.

Казьмерчук А. В. Формирование профессиональной культуры будущих менеджеров туризма во внеаудиторной деятельности высшего учебного заведения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франка, Житомир, 2017.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования профессиональной культуры будущего менеджера туризма во внеаудиторной деятельности высшего учебного заведения.

Конкретизированы базовые понятия исследования: „культура”, „профессиональная культура”, „менеджер туризма”, „профессиональная культура менеджера туризма”, „формирование профессиональной культуры”, „внеаудиторная деятельность”, выделены их общие и отличительные черты, проанализированы роль, функции и направления внеаудиторной деятельности в

процессе формирования профессиональной культуры, раскрыты современные подходы к проблеме исследования: системный, деятельностный, личностно ориентированный, культурологический, компетентностный, профессиографический, синергетический, технологический.

Сущность профессиональной культуры будущего менеджера туризму определена как владение личностью системой научных и практических знаний, умений и навыков, профессиональных качеств и ценностей менеджера туризма, профессиональным мышлением, способом деятельности, способностью к творческой самореализации в сфере туристического бизнеса. Выявлены структурные компоненты профессиональной культуры менеджера туризма (мотивационно-аксиологический, познавательный, деятельностный, рефлексивно-аналитический), критерии и показатели ее сформированности.

В исследовании представлена структурная модель формирования профессиональной культуры будущих менеджеров туризма во внеаудиторной деятельности высшего учебного заведения. К структурным составляющим модели отнесены: целевая, содержательная, технологическая и результативная. Целевая составляющая модели включает социальный заказ, цель и внешние и внутренние факторы формирования профессиональной культуры. Содержательная – направления внеаудиторной деятельности, которые способствуют формированию профессиональной культуры будущего менеджера туризма. Технологическая включает этапы формирования профессиональной культуры менеджеров туризма: организационный, целевой, содержательный, деятельностный, результативный. Результат функционирования модели зависит от единства, целостности и эффективного взаимодействия всех её составляющих.

Экспериментально установлено, что внедрение во внеаудиторную деятельность высшего учебного заведения технологию формирования профессиональной культуры и ее реализация способствовало повышению уровня сформированности профессиональной культуры будущих менеджеров туризма.

Ключевые слова: профессиональная культура, менеджер туризма, профессиональная культура менеджера туризма, модель формирования профессиональной культуры, технология формирования профессиональной культуры.

Kazmerchuk A.V. Formation of professional culture of the future managers of tourism in extracurricular activities of institute higher education. - Manuscript.

Thesis for a candidate's degree by specialty 13.00.04. - Theory and Methods of Professional Education. - Zhytomyr State University named after Ivan Franko Zhytomyr, 2017.

The author analyzes the conceptual and terminological system of research, clarified the basic concepts, role, functions and areas of extracurricular activities, singled out the leading scientific approaches, whose implementation provides the formation of professional culture of the future tourism managers.

It is singled out the structural components of professional culture of tourism managers and its criteria and indicators of development.

The model of professional culture of the future tourism manager is theoretically grounded. Proved that the implementation in practice of extracurricular activities of the university model of professional culture and implementation of educational technology author contributed to increasing of the level of formation of professional culture of the future tourism managers.

Keywords: professional culture, tourism manager, professional culture of tourism manager, model of the professional culture, technology of forming professional culture.